

STRAFRECHT**STRAF(PROCES)RECHT**

AAK20198952

Prof. mr. J.H. Crijns en mr. dr. M.J. Dubelaar

Wetgeving*1 Staatsblad*

Stb. 2019, 259 – *Wet van 10 juli 2019 tot wijziging van de Overleveringswet in verband met het arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie in de gevoegde zaken C-508/18 OG en C-82/19 PPU PI*

Zeer recent is de Overleveringswet op een principiële punt gewijzigd: niet langer is de officier van justitie de uitvaardigende justitiële autoriteit bij uitgaande Europese aanhoudingsbevelen, voortaan is dat de rechter-commissaris. Deze wijziging is de afgelopen maanden in sneltreinvaart doorgevoerd, in reactie op twee arresten van het Hof van Justitie van de EU van 27 mei jl., waarin het hof prejudiciële vragen beantwoordde die door het Supreme Court en het High Court van Ierland waren gesteld (gevoegde zaken C-508/18 OG en C-82/19 PPU PI, ECLI:EU:C:2019:456 en 457). Centraal stond de vraag hoe het begrip ‘uitvaardigende rechterlijke autoriteit’ in artikel 6 lid 1 van het Kaderbesluit Europees aanhoudingsbevel uit 2002 dient te worden uitgelegd: gaat het hier enkel om rechters of kunnen hier ook leden van het Openbaar Ministerie onder worden verstaan? Aan deze kwestie was tijdens de voorafgaande onderhandelingen over het kaderbesluit wel degelijk aandacht besteed en toen is ervoor gekozen om in lijn met de tot dan bestaande uitleveringspraktijk zowel rechters als leden van het Openbaar Ministerie bevoegd te verklaren om aanhoudingsbevelen uit te vaardigen. Dit werd vervolgens in het kaderbesluit tot uitdrukking gebracht met de generieke term ‘uitvaardigende rechterlijke autoriteit’. Vervolgens bepaalt artikel 6 lid 3 van het genoemde kaderbesluit dat lidstaten door middel van een verklaring dienen aan te geven welke autoriteiten volgens het eigen nationale recht bevoegd zijn, waarna verschillende lidstaten ervoor hebben gekozen leden van het Openbaar Ministerie (al dan niet exclusief) als de bevoegde uitvaardigende rechterlijke autoriteit aan te wijzen (*Kamerstukken II* 2018/19, 35224, 3, p. 1-2).

Nu, bijna twintig jaar later, speelde de vraag naar de interpretatie van het begrip ‘uitvaardigende rechterlijke autoriteit’ echter opnieuw op en wel in het kader van een Ierse procedure, waarin de Ierse rechters dienden te oordelen over twee aanhoudingsbevelen afkomstig van het Openbaar Ministerie in twee Duitse deelstaten. Hierbij was in het bijzonder van belang dat naar Duits recht de ministers van Justitie van de betreffende deelstaten bevoegd waren aanwijzingen aan het Openbaar Ministe-

rie te geven (zie *Kamerstukken II* 2018/19, 35224, 3, p. 2), hetgeen vraagtekens kan oproepen waar het gaat om de onafhankelijkheid. Het hof gaf in antwoord op de gestelde vragen de volgende uitleg aan het begrip ‘uitvaardigende rechterlijke autoriteit’:

‘dit begrip moet aldus worden uitgelegd dat het geen betrekking heeft op de openbare ministeries van een lidstaat die het risico lopen dat zij in een individueel geval rechtstreeks of indirect worden aangestuurd door of instructies ontvangen van de uitvoerende macht, zoals een Minister van Justitie, in het kader van de vaststelling van een besluit over de uitvaardiging van een Europees aanhoudingsbevel’.

Het moge duidelijk zijn dat dit oordeel ook directe consequenties heeft voor Nederland, nu tot voor kort artikel 44 Overleveringswet de officier van justitie als uitvaardigende justitiële autoriteit aanmerkte, terwijl het ook in Nederland zo is dat de minister van Justitie en Veiligheid ingevolge artikel 127 Wet RO algemene en bijzondere aanwijzingen aan het Openbaar Ministerie kan geven. Weliswaar wordt hiervan in de praktijk niet of nauwelijks gebruik gemaakt, maar volgens de MvT blijkt uit de verdere overwegingen van het Hof van Justitie duidelijk dat reeds het enkele bestaan van een aanwijzingsbevoegdheid voldoende reden is om leden van het Openbaar Ministerie uit te sluiten van het begrip uitvaardigende rechterlijke autoriteit (*Kamerstukken II* 2018/19, 35224, 3, p. 2).

Aldus was direct duidelijk dat de Nederlandse wetgever per ommekeer in beweging moest komen, wilde men discussies over uit Nederland afkomstige aanhoudingsbevelen vermijden, met als resultaat bovengenoemde wet waarin de rechter-commissaris als de uitvaardigende justitiële autoriteit wordt aangewezen. Volgens de MvT lag het om een drietal redenen voor de hand voor de rechter-commissaris te kiezen. Ten eerste omdat die als rechter voldoet aan de eisen die het Hof van Justitie aan de onafhankelijkheid van de uitvaardigende autoriteit stelt. Daarnaast is de rechter-commissaris ook in de bestaande praktijk al vaak betrokken bij de internationale samenwerking met buitenlandse autoriteiten, waardoor hij ook vertrouwd is met het onderhouden van rechtstreekse contacten met buitenlandse autoriteiten. Ten derde vereist het fungeren als uitvaardigende autoriteit natuurlijk ook de nodige communicatie met de officier van justitie, die verantwoordelijk is (en blijft) voor het onderzoek in het kader waarvan een aanhoudingsbevel wordt verlangd (*Kamerstukken II* 2018/19, 35224, 3, p. 2-3). Met laatstgenoemde reden wordt ook direct duidelijk dat de rol van de officier van justitie in het kader van de overleveringsprocedure geenszins is uitgespeeld, aangezien het nog steeds in eerste instantie de officier van justitie is die moet aangeven dat een dergelijk aanhoudingsbevel gewenst is. Waar hij hiertoe voorheen zelfstandig kon beslissen, zal hij dit onder de nieuwe regeling echter moeten vorderen bij de rechter-commissaris. Volgens de MvT laat dit echter onverlet ‘dat binnen Nederland bij de inrichting van werkprocessen optimaal gebruik kan worden gemaakt van de ervaring en kennis van het Openbaar Ministerie en, waar mogelijk en nuttig, van de bestaande infrastructuur zoals de internationale rechtshulpcentra’ (*Kamerstukken II* 2018/19, 35224, 3, p. 4).

Met deze wetswijziging – die op 13 juli jl. in werking trad – heeft de Nederlandse wetgever in sneltreinvaart voorkomen dat met de arresten van het hof een spaak in de Nederlandse overleveringspraktijk zou worden gestoken. In zoverre zijn acute problemen dan ook voorkomen. Dat neemt niet weg dat deze kwestie tal van interessante juridische en rechtspolitieke vragen oproept, zowel op Europees als op nationaal niveau. Zo lijkt het Hof van Justitie onmiskenbaar de touwtjes aan te trekken waar het gaat om de onafhankelijkheid van beslissende autoriteiten in het kader van de Europese justitiële samenwerking. De vraag is waarom het dit doet, nu een kleine twintig jaar geleden het Openbaar Ministerie nog wel onafhankelijk genoeg werd bevonden om als uitvaardigende rechterlijke autoriteit te fungeren, terwijl ook toen aanwijzingsbevoegdheden als die van artikel 127 Wet RO al bestonden. Zou deze meer restrictieve koers zijn ingegeven door de situatie in lidstaten als Polen en Hongarije waar de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht de laatste jaren flink onder druk staat? En wat betekent een en ander op langere termijn voor de positie van het Nederlandse Openbaar Ministerie? Is de aanwijzingsbevoegdheid van artikel 127 Wet RO ons zoveel waard dat we voor lief nemen dat we het Openbaar Ministerie daarmee ongeschikt maken als justitiële autoriteit die zelfstandig beslissingen kan nemen in het kader van de justitiële samenwerking binnen Europa? In dit laatste verband is interessant dat het Openbaar Ministerie in zijn reactie op het conceptwetsvoorstel al aangaf de voorgenomen wijziging voor de korte termijn te onderschrijven om acute problemen in de overleveringspraktijk te voorkomen, maar dat wat het Openbaar Ministerie betreft voor de langere termijn de vraag zich opdrong of de aanwijzingsbevoegdheid van de minister niet moet worden heroverwogen. Ook de Raad voor de rechtspraak noemde in zijn reactie het wijzigen van artikel 127 Wet RO als alternatief voor de thans doorgevoerde wijziging. De minister vond dergelijke gedachten op dit moment echter prematuur en acht een dergelijke reflectie ‘alleen aan de orde, als het Hof van Justitie in de toekomst ook in het kader van andere instrumenten voor strafrechtelijke samenwerking de onafhankelijkheid van de officier van justitie ter discussie zou stellen’ (*Kamerstukken II 2018/19, 35224, 3, p. 4*). In de literatuur worden deze en dergelijke vragen evenwel ook nu al nadrukkelijk opgeworpen (zie onder meer het redactioneel van Spronken in *NJB 2019/1558*, met verwijzing naar het redactioneel van De Meijer in *Nieuwsbrief Strafrecht 2019, afl. 7, p. 576-580*), waarmee de aloude discussie over de feitelijke en de gewenste verhouding tussen het Openbaar Ministerie en de minister van Justitie en Veiligheid weer helemaal terug is van weggeweest.

2 Conceptwetgeving

Conceptwetsvoorstel versterking strafrechtelijke aanpak ondermijnende criminaliteit

Begin juli is de internetconsultatie van het conceptwetsvoorstel tot Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in

verband met versterking van de strafrechtelijke aanpak van ondermijnende criminaliteit van start gegaan (zie www.internetconsultatie.nl/strafrechtelijkeaanpakondermijning). Zoals de naam van het wetsvoorstel – dat onderdeel uitmaakt van de wetgevingsagenda ondermijning (zie *Kamerstukken II 2017/18, 29911, 207*) – al doet vermoeden, hebben de voorgestelde maatregelen als overkoepelend doel ondermijning tegen te gaan. Ten eerste wordt voorgesteld mogelijk te maken dat verschillende vormen van faciliterende criminaliteit strenger worden bestraft. Zo wordt de maximumstraf op bedreiging (art. 285 Sr) over de gehele linie verhoogd van twee naar drie jaar en wordt voorgesteld een extra strafverhogingsgrond van een derde op te nemen voor bedreiging van burgemeesters en andere bestuurders, bovenop de voorgestelde algemene verhoging van de maximumstraf op bedreiging. Voorts wordt in de Wet voorkoming misbruik chemicaliën een strafbaarstelling opgenomen van het importeren, exporteren en voorhanden hebben van stoffen die worden gebruikt voor de illegale vervaardiging van harddrugs (zogenoemde precursoren), in aanvulling op de bestaande strafbaarstellingen in de Opiumwet van het importeren, exporteren en voorhanden hebben van stoffen die op zichzelf al als verdovende middelen zijn aangemerkt. Teneinde te voorkomen dat misbruik wordt gemaakt van kwetsbare infrastructurele objecten wordt voorts in artikel 138aa Sr een strafbaarstelling opgenomen van het wederrechtelijk verblijf ‘op een in een haven of luchthaven gelegen besloten plaats voor distributie, opslag of overslag van goederen of voorwerpen’. Voorts wordt het voorstel gedaan een maatregel in te voeren die ertoe strekt de veroordeelde te verplichten tot betaling van de kosten van de vernietiging van inbeslaggenomen drugs en illegaal vuurwerk. Tot slot wordt een uitbreiding voorgesteld van de reikwijdte van het onderzoek naar het vermogen van de veroordeelde ten behoeve van de effectieve tenuitvoerlegging van financiële sancties.

Conceptwetsvoorstel Innovatiewet Strafvordering

Aan het begin van de zomer is ook de internetconsultatie van het conceptwetsvoorstel voor een Innovatiewet Strafvordering van start gegaan (zie www.internetconsultatie.nl/innovatiewet). Deze innovatiewet beoogt de mogelijkheid te creëren om vooruitlopend op de inwerkingtreding van het vernieuwde wetboek zoals dat tot stand komt in het kader van het project Modernisering Wetboek van Strafvordering bij wijze van pilots alvast enkele onderdelen van dat nieuwe wetboek in de praktijk uit te proberen. Dit gebeurt door de nodige wijzigingen aan te brengen in het huidige Wetboek van Strafvordering, met daaraan gekoppeld een zogenoemde evaluatie- en horizonbepaling (zie concept-MvT, p. 1). Met het oog op het strafvorderlijk legaliteitsbeginsel is er bewust voor gekozen een en ander per onderwerp afzonderlijk in het bestaande wetboek door te voeren, in plaats van te volstaan met een generieke experimenteerbepaling die vervolgens in een algemene maatregel van bestuur verder wordt uitgewerkt (concept-MvT, p. 2).

Meer concreet wordt voorgesteld om achtereenvolgens 1) een voorziening te introduceren voor de rechter in eerste aanleg of hoger beroep om de Hoge Raad prejudiciële vragen te kunnen stellen in strafzaken; 2) in het kader van de opsporing netwerkzoekende na inbeslagneming mogelijk te maken; 3) te voorzien in een regeling dat na inbeslagneming van een geautomatiseerd werk later binnenkomende berichten voor een bepaalde periode kunnen worden onderzocht in het kader van de opsporing; 4) een opname van beeld, geluid, of beeld en geluid aan te merken als een wettig bewijsmiddel; 5) de mogelijkheid te bieden dat een aantal lichtere opsporingsbevoegdheden door de hulpofficier van justitie kan worden uitgeoefend; 6) te regelen op welke wijze de rechter kan reageren als blijkt dat na het uitroepen van de zaak sprake is van geslaagde herstelbemiddeling en een vaststellingsovereenkomst; en 7) de mogelijkheid te creëren dat de vordering van de benadeelde partij tot schadevergoeding wordt afgesplitst van het hoofdgeding, teneinde afzonderlijk te worden behandeld. Volgens de concept-MvT betreft het alle onderwerpen waarvan de bij de strafrechtspleging betrokken organisaties expliciet hebben aangegeven dat het in een behoefte zou voorzien om hier vooruitlopend op het nieuwe wetboek alvast mee te kunnen experimenteren. Vervolgens is het de bedoeling deze experimenteerfase nauwgezet te monitoren. Met het oog hierop wordt per onderwerp vooraf een aantal vragen geformuleerd, waarop door beproeving van de betreffende regeling in de praktijk antwoord kan worden gevonden. Alle projecten zullen gedurende de looptijd daarvan dan ook door het WODC worden geëvalueerd. Vervolgens kan met de uitkomsten daarvan rekening worden gehouden tijdens de parlementaire behandeling van de wetsvoorstellen die aan het nieuwe Wetboek van Strafvordering ten grondslag liggen en kan zo nodig de wettekst daarvan nog worden bijgesteld naar aanleiding van de opgedane ervaringen (zie concept-MvT, p. 2).

De door de innovatiewet gecreëerde mogelijkheden bieden onmiskenbaar voordelen. Iets wat op papier een goed idee lijkt, hoeft immers in de praktijk niet zonder meer goed uit te pakken. Aldus kunnen vooruitlopende op de volledige inwerkingtreding van het nieuwe wetboek alvast de nodige lessen worden getrokken en valkuilen worden vermeden. Dat neemt niet weg dat een dergelijke werkwijze niet geheel zonder gevaar is. Zo heeft elders een van ons al gewezen op het risico dat dergelijke pilots op den duur een eigen leven gaan leiden, zeker wanneer het moderniseringstraject in de toekomst (verdere) vertraging oploopt en/of in afgeslankte vorm verder gaat, met alle risico's van dien wat betreft verlies aan structuur en samenhang (zie het Redactioneel in *Tijdschrift Modernisering Strafvordering* 2019, afl. 1).

Jurisprudentie

HR 9 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1142/1145 – Aanwezigheidsrecht

Vlak voor het zomerreces heeft de Hoge Raad opnieuw een aantal arresten toegevoegd aan de serie over het aanwezigheidsrecht in strafzaken, waarin het beoordelingskader

voor de rechter ten aanzien van verzoeken tot aanhouding met het oog op de verwezenlijking van het aanwezigheidsrecht van de verdachte steeds verder wordt ontvouwd. Hoewel al langer uit de jurisprudentie van de Hoge Raad valt af te leiden dat het recht van verdachten tegenwoordig te zijn bij de behandeling van hun strafzaak, heel serieus moet worden genomen en verzoeken tot aanhouding niet te lichtvaardig mogen worden afgewezen, heeft de Hoge Raad het recht in de recente jurisprudentie nog steviger aangezet. De aanleiding hiervoor is de Straatsburgse jurisprudentie en in het bijzonder de zaak *Hokkeling t. Nederland* uit 2017 waarin het EHRM een schending van artikel 6 lid 1 en 3(c) EVRM aannam, omdat de Nederlandse overheid zich onvoldoende had ingespannen om effectuering van het aanwezigheidsrecht mogelijk te maken terwijl de verdachte in het buitenland was gedetineerd (EHRM 14 februari 2017, 30749/12, *NJ* 2019/279, m.nt. P.A.M. Mevis).

In het overzichtsarrest (HR 16 oktober 2018, ECLI:NL:HR:2018:1934, *NJ* 2019/285, m.nt. P.A.M. Mevis) heeft de Hoge Raad allereerst enkele algemene opmerkingen gemaakt over de wijze waarop verzoeken tot aanhouding moeten worden onderbouwd en beoordeeld. Kort gezegd komt het erop neer dat de rechter zich allereerst moet buigen over de aannemelijkheid van de aangevoerde reden voor verhindering. Van de verdediging mag worden verlangd dat zij de nodige gegevens aandraagt ter staving van het verzoek. Indien de verhindering zich onverwachts voordoet, kan de rechter de verdediging in de gelegenheid stellen om een nadere toelichting te geven dan wel op een later moment bewijsstukken te overleggen alvorens op het verzoek te beslissen. Wanneer de rechter het gestelde voldoende aannemelijk acht, dient hij vervolgens een belangenafweging te maken tussen het belang van de verdachte om aanwezig te zijn enerzijds en het belang van een doeltreffende en spoedige berechting anderzijds. Daarbij valt volgens de Hoge Raad niet op voorhand te stellen hoe die belangenafweging moet uitvallen. Dat ligt volgens de Hoge Raad anders indien de reden van verhindering is gelegen in de ziekte van de verdachte. In dat geval geldt als uitgangspunt dat de zaak moet worden aangehouden, tenzij sprake is van 'bijzondere omstandigheden' en het belang van een behoorlijke strafvordering door aanhouding van de zaak 'ernstig in het gedrang zou komen' en dat dit belang bovendien moet prevaleren boven het belang van de verdachte om aanwezig te zijn.

In zijn arrest van HR 14 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:709, *NJ* 2019/290, m.nt. P.A.M. Mevis heeft de Hoge Raad een soortgelijke uitzondering zoals die geldt bij ziekte, gemaakt voor de situatie waarin de verdachte in het buitenland is gedetineerd. Ook daarbij stelt de Hoge Raad dat aanhouding in dit soort situaties de norm is. De Hoge Raad spreekt in dit verband van een 'hoofdregel' waarvan alleen kan worden afgeweken in 'uitzonderlijke gevallen' waarbij (opnieuw) het belang van een behoorlijke strafvordering door aanhouding van de strafzaak 'ernstig in het gedrang zou komen'. Daarbij benadrukt de Hoge Raad

dat alvorens de rechter aan een belangenafweging kan toekomen, hij eerst moet bezien of het Openbaar Ministerie zich voldoende heeft ingespannen om verwezenlijking van het aanwezigheidsrecht mogelijk te maken. Indien dat niet het geval is, dient de zaak reeds om die reden te worden aangehouden. Voorts geeft de Hoge Raad aan welke aspecten in de belangenafweging dienen te worden meegenomen, zoals de argumenten aangevoerd door de verdediging voor het aanhouden van het onderzoek ter terechtzitting, de ernst van het delict, de eventuele bereidheid mee te werken aan overbrenging naar Nederland en de mogelijke dreiging van vervolgingsverjaring. Tot slot wordt de mogelijkheid gebruik te maken van een videoconferentie als bedoeld in artikel 131a Sv nog expliciet genoemd. Dit was het prangende punt in de zaak *Hokkeling t. Nederland* waarin de Nederlandse rechter werd verweten geen onderzoek te hebben gedaan naar de mogelijkheid om de verdachte vanuit het buitenland te horen met behulp van een videoverbinding.

In de recente zaken HR 9 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1142/1145 draait het om de vraag hoe een aanhoudingsverzoek moet worden beoordeeld indien de raadsman aanvoert dat de verdachte mogelijk onwetend is gebleven van de terechtzitting en om die reden niet is verschenen. In beginsel is de betekenisregeling in het leven geroepen om ervoor te zorgen dat de verdachte op de hoogte is van de datum van behandeling van zijn zaak. Echter, een rechtsgeldige betekening is daarvoor geen garantie, nu betekening ook mogelijk is aan een huisgenoot of – indien geen adres van de verdachte bekend is – aan de griffier van de rechtbank of het gerechtshof waar de zaak aanhangig is. Uit de arresten van de Hoge Raad volgt dat alleen in de situatie waarin de dagvaarding in persoon is betekend, kan worden aangenomen dat de verdachte vrijwillig afstand heeft gedaan van zijn aanwezigheidsrecht door niet te verschijnen. In dat geval kan een verzoek van de raadsman om aanhouding van de zaak als niet aannemelijk ter zijde worden geschoven. Datzelfde geldt indien op basis van andere omstandigheden kan worden afgeleid dat de verdachte daadwerkelijk weet heeft van de zitting. Buiten die gevallen dient altijd een nadere belangenafweging plaats te vinden. In die belangenafweging kan het feit dat de dagvaarding rechtsgeldig – doch niet in persoon – is betekend, wel weer een rol spelen. De verdachte heeft hierin volgens de Hoge Raad ook een eigen verantwoordelijkheid. Van de verdachte die zelf hoger beroep instelt, mag immers worden verwacht ‘dat hij de in het maatschappelijk verkeer gebruikelijke maatregelen neemt om te voorkomen dat de appeldagvaarding hem niet bereikt of de inhoud daarvan hem niet bekend wordt’ (r.o. 2.4.4). Hoeveel gewicht die eigen verantwoordelijkheid vervolgens in de schaal legt, is afhankelijk van de andere in de belangenafweging te betrekken aspecten, zoals het procesverloop en het gewicht van de zaak. Uit de jurisprudentie van het EHRM volgt dat hoe meer er voor de verdachte op het spel staat, onder meer in termen van strafbedreiging, hoe eerder een verzoek tot aanhouding moet worden gehonoreerd. De jurisprudentie van de

Hoge Raad zoals hiervoor uiteengezet, geeft in ieder geval aanleiding om vaker dan voorheen strafzaken aan te houden opdat de verdachte zijn aanwezigheidsrecht kan effectueren.

Literatuur

Oraties

- M. Boone, *Paradoxen van toezicht. Straffen in het hart van de samenleving* (oratie Leiden), Den Haag: Boom criminologie 2019.

Overig

- P.C. van Duyn e.a. (red.), *Constructing and organising crime in Europe*, The Hague: Eleven international publishing 2019;
- T.F.C. Fischer, I.W.M. Cleven & S. Struijk, *Handhaving en veiligheid bij strafrechtelijke contact-, locatie- en gebiedsverboden ter bescherming van slachtoffers*, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam 2019;
- E. Gritter (red.), *Modern strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2019;
- T.M. de Groot, *Straffen en belonen in de gevangenis. Promoveren en degraderen in detentie in het licht van het resocialisatiebeginsel*, Weert: Celsus juridische uitgeverij 2019;
- J.W. de Keijser, J.V. Roberts & J. Ryberg (red.), *Predictive Sentencing. Normative and Empirical Perspectives*, Oxford: Hart Publishing 2019;
- P.H.P.H.M.C. van Kempen & M. Jendly (red.), *Overuse in the Criminal Justice System. On Criminalization, Prosecution and Imprisonment*, Cambridge: Intersentia 2019;
- A.H. Klip, C. Peristeridou & D.L.F. de Vocht, *Citius, altius, fortius – Sneller, hoger, sterker. Wat we van Engeland en Duitsland kunnen leren in het kader van modernisering strafvordering*, Maastricht: Maastricht University 2019;
- S. Meijer, H. Annison & A. O’Loughlin (red.), *Fundamental Rights and Legal Consequences of Criminal Conviction*, Oxford: Hart Publishing 2019;
- L.A. van Noorloos e.a., *Strafvordering buiten het rechtsgebied van een rechtbank. Een rechtsvergelijkend onderzoek over de ervaringen met Titel VIA van Boek 4 van het Wetboek van Strafvordering*, Tilburg: Universiteit van Tilburg 2019;
- T.L. Simais, *Medeplichtigheid in nationale en internationale context. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de deelnemingsvorm medeplichtigheid bij de vervolging van internationale misdrijven*, Weert: Celsus juridische uitgeverij 2019;
- B. Snijder-Kuipers & A.T.A. Tilleman (red.), *Handboek WWFT*, Deventer: Wolters Kluwer 2019;
- D. Steenhuis, *Ik zal handhaven*, Den Haag: Boom juridisch 2019;
- K. Twisk, *DNA-mengprofielen in strafzaken. Een jurisprudentieonderzoek naar de kwaliteit van de waardering van DNA-bewijs*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2019;

- I.E. Wilcke, *De verzetprocedure bij de OM-strafbeschikking in het licht van artikel 6 EVRM*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2019;
- B. de Wilde, A. de Hingh & A.R. Lodder, *Digitale informatie in het strafproces. De noodzaak van aanpassing van strafvorderlijke wetgeving*, Amsterdam: VU Amsterdam 2019.